

תחילה לאהרן ואחר כך לבניו. והמקור שבקללת מתחילין מן הקמון, שהרי על חטאם בגן עדן, בתחלה נתקלל הנהש, שנאמר (בראשית ג טז) 'ארו אהה מכל הבהמה' וגו' ולכסוף - ואחר כך נתקללה חוה, שנאמר (שם ג טז) 'אל האשה אמר הרבה ארבה עצבונך' וגו', ולכסוף נתקלל אדם, שנאמר (שם ג יז) 'ולאדם אמר וגו' ארוה האדמה בעבורך' וגו'. אלא על כרחך כוונת רבי אמי לפורענות דמפול דכתבי בו (שם זכ) 'וימח את כל היקום אשר על פני האדמה מאדם ועד בהמה' וגו', פרישא אדם והדר בהמה - תחילה הזכיר את האדם כיון שהתחילה הפורענות ממנו, ואחר כך הזכיר את הבהמה. הגמרא מקשה על הסובר שנוצרה חוה מונב: בשלמא למאן דאמר שהצלע היא פרוצה, היינו דכתיב (שם ב ז) 'וייצר' בשני יודין, שבבריאת אדם היו בו שתי צורות שונות וכפי שנתבאר. אלא למאן דאמר שהצלע היא זנב שהיה לאדם מתחילת ברייתו, מאי 'וייצר' - מדוע נכתב בשני יודין. מתרצת הגמרא: לשיטתו יש לבאר פסוק זה כדרבי שמעון בן פוי, דאמר רבי שמעון בן פוי, מהו שכתוב 'וייצר' בשני יודין, אוי לי מיוצרי ואוי לי מיצרי.

מקשה הגמרא: בשלמא למאן דאמר פרוצה, היינו דכתיב (שם ה) 'וכר ונקבה בראם' וגו', שבתחילת בריאת האדם היה כבר זכר ונקבה וכפי שנתבאר. אלא למאן דאמר זנב, מאי 'וכר ונקבה בראם', הרי בתחילת יצירתו היה זכר בלבד. מתרצת הגמרא: לשיטתו יש לבאר פסוק זה כדרבי אבהו, דרבי אבהו רמי, דכתיב: 'וכר ונקבה בראם', משמע שמתחילה נברא שנים, וכתיב (שם ט) 'כי בצלם אלהים עשה את האדם', ומשמע שמתחילה נברא אחד בלבד. הא כיצד, אלא שבתחלה עלה במחשבה לבראת שנים, ועל זה נאמר 'וכר ונקבה בראם', ולכסוף לא נברא אלא אחד.

מקשה הגמרא: בשלמא למאן דאמר פרוצה, היינו דכתיב ביצירת חוה (שם כב) 'ויקח את מצלעתי ויסגר בשר תחתנה', שאחר שנטל את הפרצוף השני נשאר במקומו גומא והיה צריך למלאה בבשר כדי שלא יראה את הגומא שניטלה ממנה אשתו, ותתבוה עליו. אלא למאן דאמר זנב, מאי 'ויסגר בשר תחתנה', הרי לאחר נטילת הזנב לא היה האדם חסר כלום. מתרצת הגמרא: אמר רבי ירמיה, ואיתימא - ויש אומרים שאמר זאת רב זביד, ואיתימא רב נחמן בר יצחק, לא נצרכה אלא למקום חתך - לסגור את הבשר שנשאר פתוח במקום החתך.

מקשה הגמרא: בשלמא למאן דאמר שהצלע היא זנב, היינו דכתיב ביצירת חוה (שם כב) 'ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה', שאחר נטילת הזנב מאדם בנה ממנו הקב"ה את חוה. אלא למאן דאמר פרוצה, מאי 'ויבן', הרי היתה כבר בנויה כולה, והקב"ה רק חתכה והפרידה מאדם. מתרצת הגמרא: לשיטתו נצרך פסוק זה לכדרבי שמעון בן מנסיא, דדרש רבי שמעון בן מנסיא, מאי דכתיב 'ויבן ה' וגו' את הצלע, מדוע נאמר בה לשון בנין, מלמד שקלעה הקדוש ברוך הוא לחוה - עשה לה קליעת שער לייפותה, והביאה כך לאדם הראשון. והראיה שלשון יובל מתפרשת על קליעת שער, שכן בכרפי הים קורין לקליעתה - ולקליעת שער, בנייתא.

דרשה אחרת מאותו פסוק: דבר אחר, מהו שכתוב ביצירת חוה 'ויבן', בלשון בנין, אמר רב חסדא, ואמרי לה במתינתא תנא - ויש אומרים שכן שנינו כבר בברייתא, מלמד שבנפאה הקדוש ברוך הוא לחוה בצורת בנין אוצר של תבואה, מה אוצר זה בונים אותו קצר ו-צרו מלמעלה ורחב מלמטה כדי שיוכל לקבל את הפירות לכל גובהו, כי אם יהיה להיפך, צר מלמטה ורחב מלמעלה, יכבדו הפירות כל תלתי מכתא ומכתא וישו את הכתלים, אה האשה קצרה מלמעלה ורחבה מלמטה כדי שתוכל לקבל את הולד.

הגמרא דורשת גם את סופו של הפסוק: לאחר שנטל הקב"ה את הצלע מן האדם וברא ממנה את חוה, נאמר (שם) 'ויביאה אל האדם', אמר רבי ירמיה בן אלעזר, מהו 'ויביאה', מלמד שנעשה הקדוש ברוך הוא שושבין לאדם הראשון - מתעסק בצרכי חתונתו וסעודת

הכל למוקה, וכן כאן, הרי אם היה הנר דולק, או התרנגול קורא, או החמור נוער, היו הגוים מבחינים בי ושובים גם אותי, אם כן מה שניטלו ממני שלושתם הייה לטובתי.

ממרא נוספת בענין התנהגות בעת צרה: ואמר רב הונא אמר רב משום רבי מאיר, לעולם יהיו דבריו של אדם מועטין לפני הקדוש ברוך הוא - שאם באה עליו צרה לא ידבר קשות כלפי מעלה אלא רק יבקש רחמים, שנאמר (קהלת ה א) 'אל תבהל על פיך, ולבך אל ימהר להוציא דבר לפני האלהים, כי האלהים בשמים ואתה על הארץ, על פן יהיו דבריך מעטים'.

שינוי במשנה, שהפסוק (דברים ט) 'ואהבת את ה' אלהיך ככל לבבך' בא ללמד שחיבי אדם לעבוד את ה' בין ביצר הטוב ובין ביצר הרע. הגמרא מביאה דרשה נוספת בענין שני היצרים שיש לאדם: דרש רב נחמן בר רב חסדא, מאי דכתיב (בראשית ב ז) 'וייצר ה' אלהים את האדם' בשני יודין - 'וייצר', הרי זה כאילו כתוב פעמיים 'ויצר'. אלא שרמז בזה הכתוב ששני יצרים ברא הקדוש ברוך הוא באדם, אחד יצר טוב, ואחד יצר רע.

מקשה הגמרא: מתקופה לה רב נחמן בר יצחק, אלא מעתה, בהמה דלא כתיב בה ביצירתה לשון 'וייצר', לית לה יצרא - וכי אין לה יצר הרע, והא קא הוינן דמוקא, ונשכח ונעטא - והרי אנו רואים שהיא מייקה נושכת ובוועטת, ומוכח שיש לה יצר הרע. אלא יש לדורש פסוק זה כדרבי שמעון בן פוי, דאמר רבי שמעון בן פוי, נאמר 'וייצר' בשני יודין, והרי זה כאילו כתוב פעמיים 'ויצר', כדי שנדרוש, אוי לי מיוצרי, שיענישני אם אלך אחר עצת יצרי הרע, ואוי לי מיצרי, שיטרידני בהרהורי עבירה כל זמן שלא אלך אחר עצתו. אי נמי אפשר לדורש כדרבי ירמיה בן אלעזר, דאמר רבי ירמיה בן אלעזר, נאמר בבריאת האדם 'וייצר' בשני יודין, משמע שהיו בו שתי צורות שונות, ללמדך, דו פרוצין - שני פנים ברא הקדוש ברוך הוא מאדם הראשון - שלא היה גופו עשוי פנים ואחור כבני אדם, אלא פנים ופנים, מצדו האחד זכר ומצדו השני נקבה, שנאמר (תהלים קט ה) 'אחור וקדם צרתני' - מלפני ומאחורי צרת לי צורת פנים, ואחר כך חתכו הקב"ה לשתי בריות נפרדות, זכר ונקבה. הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בענין זה: נאמר בבריאת חוה (בראשית ב כב-כג) 'ויפל ה' אלהים תרדמה על האדם וישן, ויקח את מצלעתי ויסגר בשר תחתנה, ויבן ה' אלהים את הצלע אשר לקח מן האדם לאשה ויבאה אל האדם. רב ושמואל נחלקו מהי הצלע הנוכרת בפסוק זה, חד אמר שכונת הכתוב לפרצוף נוסף, שהיה לאדם מתחילת ברייתו ואחר כך הפרידם הקב"ה וכפי שנתבאר, וחד אמר שכונת הכתוב לזנב שהיה לו לאדם מתחילת ברייתו, והקב"ה נטלו מאדם ויצר ממנו את חוה.

מקשה הגמרא: בשלמא למאן דאמר פרוצה, היינו דכתיב (תהלים ט) 'אחור וקדם צרתני' - מלפני ומאחורי צרת לי צורת פנים. אלא למאן דאמר זנב, מאי 'אחור וקדם צרתני', משיבה הגמרא: לשיטתו יש לבאר פסוק זה כדרבי אמי, דאמר רבי אמי, מהו 'אחור וקדם', אחור - אחרון, למעשה בראשית, וקדם - אחרון למעשה הגמרא מבררת מהי כוונתו של רבי אמי: בשלמא 'אחור למעשה בראשית' מובן מהו, שהכוונה דלא אברי עד מעלי שבתא - שלא נברא האדם עד ערב שבת והיה אחרון לכל מעשה בראשית. אלא - אבל מה שאמר רבי אמי 'וקדם לפרענות', יש לברר פורענות דמאי - על איזו פורענות כוונתו. אילימא פורענות דנהש - שבאה לו על שהחטיאו הנחש בגן עדן, וכוונת רבי אמי שנענש האדם תחילה, הרי אי אפשר לומר כך, ודתניא, רבי אומר, בגדולה - בדבר של חשיבות מתחילין מן הגדול שבחבורה, ובקבלה - ובדבר של פורענות מתחילין מן הקטן שבחבורה. המקור שבגדולה מתחילין מן הגדול, דכתיב לגבי ציווי אכילת המנחה בחנוכה המשכן (ויקרא י) 'וידבר משה אל אהרן ואל אלעזר ואל איתמר בניו הנותרים, קחו את המנחה וגו' ואכלוה מצות אצל המזבח' וגו', הרי שציוה

44 לקחתה אל יצחק (בראשית כד סא) וְתִקַּם רַבָּקָה וַנְעִירוּתֶיהָ וְתִרְבַּכְנָה
45 עַל הַמְמָלִים וְתִלְכְּנָה אַחֲרֵי הָאִישׁ, התיבות 'ותלכנה אחרי האיש'
46 מיותרות, ובאו ללמד שהלכו דווקא אחרי האיש [–אליעזר] וְלֹא
47 לִפְנֵי הָאִישׁ, מכאן שאסור לאיש ללכת אחרי אשה בדרך.
48 הגמרא מביאה דינים נוספים בענין הילוך: אֹמַר רַבִּי יוֹחָנָן, מוטב
49 לעבור אַחֲרָי אִרְי, אף שיש בזה ספק סכנה שמה יפגע בו הארי, וְלֹא
50 לעבור אַחֲרָי אִשְׁה, ומוטב לעבור אַחֲרָי אִשְׁה, אף שיש בזה חשש
51 הרהור, וְלֹא לעבור אַחֲרָי מְקוּם שֶׁל עֲבוּדָת בּוֹכְבִים וּמְלוֹזֹת, שמה
52 ימשך אחריה. ומוטב לעבור אַחֲרָי עֲבוּדָת בּוֹכְבִים וּמְלוֹזֹת שהוא
53 חשש בלבד שמה ימשך, וְלֹא לעבור אַחֲרָי בֵּית הַכְּנָסֶת בְּשַׁעָה
54 שֶׁהַצְּבּוֹר מִתְפַּלְלִין, כיון שהרואה אותו עובר שם ואינו נכנס
55 להתפלל עם הציבור טובר שהוא פורק עול המצוות ומבזה את בית
56 הכנסת, וְאוֹלַם לֹא אִמְרֵן שִׁישׁ בּוּזֵה אִיסוּר אֶלְא באופן דֹּלֵא דְרֵי מִיּוּד
57 – שאינו נושא שום משוי, וְאִי דְרֵי מִיּוּד לֵית לֶן בַּה – אבל אם נושא
58 משוי הרי אין בזה גנאי לבית הכנסת, כי מובח שמה שאינו נכנס הוא
59 מפני המשויע שליו. וְלֹא אִמְרֵן אֶלְא דְלִיבָא פְתַחָא אַחֲרֵינָא – שאין
60 פתח נוסף לבית הכנסת, וְאִי אִיבָא פְתַחָא אַחֲרֵינָא לֵית לֶן בַּה –
61 אבל אם יש פתח נוסף הרי אין בזה ביוזן לבית הכנסת, כי הרואה דן
62 אותו לזכות שעתיד הוא להיכנס בפתח השני. וְלֹא אִמְרֵן אֶלְא דְלֵא
63 רַבִּיב הַמָּרָא – שאינו רוכב על חמור אלא מהלך בגליו. אַכְּל רַבִּיב
64 הַמָּרָא לֵית לֶן בַּה, כי הרואה דן אותו לזכות שאינו נכנס מפני
65 שטרוד לשמור את חמורו. וְלֹא אִמְרֵן אֶלְא דְלֵא מְנַח תְּפִילִין, אַכְּל
66 אם הוא מְנַח תְּפִילִין לֵית לֶן בַּה, שהרי התפילין מוכיחות עליו
67 שהוא רודף מצוות ואינו ממבטלי התפילה.
68 הגמרא מביאה דרשות נוספות בענין יצר הרע שבאדם: אֹמַר רַב, וְיָצַר הָרַע דְּוִמָּה לְבוֹבֵךְ וְיוֹשֵׁב בֵּין שְׁנֵי מִפְתְּחֵי הַלֵּב, שְׁנַאמְרֵי (קהלתי
69 א) וְיָבֻבֵי מְוֹת יְבִיאִישׁ יַבְיעַ שְׁמֵן דְּוַקְחַ, ופירושו, יצר הרע יקלקל
70 ויבאיש את השם הטוב שיש לאדם. וְשְׁמוּאֵל אֹמַר, יצר הרע כְּמִין
71 גֶרֶגֶר שֶׁל חֶטָּה הוּא דְּוִמָּה, שְׁנַאמְרֵי (בראשית ד' ז) לְפַתַּח חַטַּאת רֹבְצִין,
72 ופירושו, שעל פתח הלב רובץ היצר שהוא כמין חטה.
73 תֵּנוּ רַבָּנֵן שְׁתֵּי בְּלִיּוֹת יֵשׁ בּוֹ בְּאַדָּם, אַחַת מִדּוּן יוֹעֲצָתָה לְמוֹבָה –
74 יועצתה לנשות אל הדרך הטובה, וְאַחַת יוֹעֲצָתָה לְרַעָה. וּמִסְתַּבְּרָא
75 דְּמוֹבָה לִימִינֵי – ומסתבר שהכוליא היועצת לו לנשות אל הדרך
76 הטובה נמצאת לצד ימין של גופו, וְהַכוּלִיא הַרְעָה נִמְצְאָת לְשִׁמְאַלּוּ,
77 דְּבַתְיָב (קהלתי ב) לֵב חָכָם לִימִינֵי וְלֵב כְּסִיל לְשִׁמְאַלּוּ, ופירושו, שיש
78 ללב שני יועצים, זה שמיימן מייעץ לו חכמה וזה שמשמאל מייעץ לו
79 כסילות, ואלו שתי כליותיו.
80 הגמרא מביאה ברייתא בענין תועלת הכליות ושאר איברים שבגוף:
81 תֵּנוּ רַבָּנֵן, הַכְּלִיּוֹת יוֹעֲצוֹת אֶת הַלֵּב לַעֲשׂוֹת טוֹבָה אֵו רַעָה וְכִפִּי
82 שִׁנְתַּבְּרָו, וְהַלֵּב מְבִיָּן אֶת עֲצָתָן וּמְחַלֵּט מֵהָ יֵשׁ לוֹ לַעֲשׂוֹת אֵם
83 לְשִׁמוּעַ לַעֲצָתָן אֵו לֹא, וְהַלְשׁוֹן מִתְּהַדָּ אֶת הַדִּיבּוּר לְהוֹצִיאָו מִפּוֹ,
84 וְהַפֶּה [–השפתיים] גּוֹמֵר לְהוֹצִיאָ אֶת הַדִּיבּוּר לַחוּץ. הַיְשׁוּבֵם מְבַנִּים
85 וּמַצִּיאֵי כָּל מִינֵי מַאֲכָל. הֶקְנֵה מַצִּיאֵי אֶת הַקּוֹל מִן הַגְּרוֹן.
86

1 חופתו לשמחו, מִכָּאֵן לְמַדָּה תוֹרָה דְּרַךְ אִרְי, שִׁתְּחוּזר גְּדוּל עִם קֶמֶן
2 בְּשׁוֹשִׁבְיָנֹת – שישתדל אדם להיות שושבין למי שקטן ממנו
3 בחשיבותו, וְאֵל יִרְעֵ לּוֹ – ולא יהיה הדבר רע בעיניו.
4 מבררת הגמרא: וְלִמָּאֵן דְּאִמְרֵי שֶׁהֶצִּלָּה הִיא פְּרָצוּתָה, ונברא גוף אחד
5 שהיה זכר מכאן ונקבה מכאן, הִי מִיַּיְהוּדָה סֵנִי פְּרִישָׁא – מי מהם היה
6 מהלך בראש. כלומר, האם היה הזכר מהלך לפניו ונמצא שהנקבה
7 פוסעת תמיד מאחוריו, או שמא להיפך. אֹמַר רַב נְחֲמָן בְּרַ אִצְחַק,
8 מִסְתַּבְּרָא דְּנַבְרָא סֵנִי פְּרִישָׁא – מסתבר שהאיש היה מהלך בראש,
9 שכן היא דרך ארץ, דְּתֵינָא, לֹא יִתְלַף אִדָּם אַחֲרָי אִשְׁה פְּרִדְרַךְ שמה
10 יבוא לידי הרהור על ידי הלוכה ותנועותיה, וְאִפִּילוּ אֵם הִיא אִשְׁתּוֹ
11 מכל מקום הרי זה מגונה. וְאֵם נְדָמְנָה לּוֹ אִשְׁתּוֹ אִישׁ מְהַלְכָת לְפָנָיו
12 עַל תְּהֻשָּׁה, יִסְלְקְנָה לְצַדִּיין – ילך מן הצד עד שיעבור לפניו. ומי
13 שאינו נזהר בזה, אף שעבירה בידו מכל מקום יש לו חלק לעולם
14 הבא, וְאוֹלַם כָּל הַעוֹבֵר אַחֲרָי אִשְׁה נִשְׂוֵאָה כְּשֶׁהִיא עוֹבֵרַת בְּנִתְּרָה
15 בתוך המים, אִין לּוֹ חֶלְק לְעוֹלָם הַבָּא, כיון שמגביהה את בגדיה כדי
16 שלא ירטבו מן המים והוא מסתכל בבשרה. הרי מבואר בברייתא זו
17 שאפילו אם היא אשתו אין לו ללכת אחריה, לפיכך יש לומר שגם
18 בתחילת יצירת האדם שהיו שני פרצופין, הזכר היה מהלך מלפנים.
19 ברייתא נוספת בענין איסור הסתכלות באשת איש: תֵּנוּ רַבָּנֵן,
20 הַמַּרְצָה [–המונח] כְּעוֹזָת לְאִשְׁה מִיּוֹד, אֵם עוֹשָׂה כֵן מֵתוּךְ
21 מַחֲשֵׁבָה רַעָה כְּדִי לְהִסְתַּכְּל בָּהּ, אִפִּילוּ יֵשׁ כְּדוֹ תוֹרָה וּמַעֲשִׂים
22 טוֹבִים כְּמֹשֶׁה רַבִּינוּ לֹא יִקַּח מוֹדִינָה שֶׁל גֵּיהֲנָם, שְׁנַאמְרֵר לִגְבֵי מִי
23 שאינו נזהר להתרחק מאשה זרה (משלי יא כא) יָד לָיִד [–אפילו אם הוא
24 כמשה רבינו שקיבל תורה מידו של הקב"ה לידו] לֹא יִקַּח רַעַ, כְּלֹמֵר,
25 לֹא יִקַּח מוֹדִינָה שֶׁל גֵּיהֲנָם.
26 עוד בענין הילוך אחר אשה: אֹמַר רַב נְחֲמָן בְּרַ יַעֲקֹב, מְנֻחַ אֵבּוֹי שֶׁל
27 שִׁמְשׁוֹן הַגְּבוּר, עִם הָאַרְצֵן הִיָּה, והמקור לכך, דְּבַתְיָב כְּשִׁבָּאָה אִשְׁתּוֹ
28 לומר לו שיבוא עמה אל המלאך העומד בשדה (שופטים יג יא) וְיִקַּם
29 וְיִלְךְ מְנֻחַ אַחֲרָי אִשְׁתּוֹ, וגו', ומובח שלא למד אצל החכמים ולא
30 ידע הלכה זו שאין לאדם להלך אחרי אשה בדרך, ואפילו היא
31 אשתו.
32 מקשה הגמרא: מִתְּקַיֵּף לָהּ רַב נְחֲמָן בְּרַ אִצְחַק, אֶלְא מְעַתָּה, גָּבִי
33 אֶלְקָנָה אֵבּוֹי שֶׁל שְׁמוּאֵל הַנְּבִיא דְּבַתְיָב וְיִקַּח אֶלְקָנָה אַחֲרָי אִשְׁתּוֹ,
34 וְכֵן גָּבִי אֶלְיָשַׁע הַנְּבִיא דְּבַתְיָב כְּשִׁבָּאָה הָאִשָּׁה הַשּׁוֹנְמִית לְבִשְׂר לּוֹ עַל
35 מוֹת בְּנֵה (מלכים ב' ד) וְיִקַּם וְיִלְךְ אַחֲרֵיהָ, וְכִי הָבִי נְמִי הַכוּוּנָה אַחֲרֵיהָ
36 מְמַשֵּׁ, הִרִי וְדָאֵי אֵינן לְפִרְשׁ כָּךְ, שהרי אלקנה וְאֶלְיָשַׁע הָיוּ נְבִיאִים.
37 אֶלְא וְדָאֵי הַכוּוּנָה שֶׁם שֶׁהִלְכוּ אַחֲרָי דְּבַרְיָה וְאַחֲרָי עֲצָתָה, אֵם כֵּן
38 הָבֵא נְמִי לִגְבֵי מְנֻחָ, יש לפרש שהלך אַחֲרָי דְּבַרְיָה וְאַחֲרָי עֲצָתָה,
39 ואין מכאן הוכחה שעם הארץ היה.
40 מוסיפה הגמרא: אֹמַר רַב אַשִׁי, וְלִמָּאֵי דְּקָאֹמַר רַב נְחֲמָן שֶׁמְנֻחַ עִם
41 הָאַרְצֵן הִיָּה וְהֵלֵךְ אַחֲרָי אִשְׁתּוֹ מִמֶּשׁ, אֵם כֵּן אִפִּילוּ בִּי רַב נְמִי לֹא
42 קָרָא – לא למד ולא ידע אפילו את פשוטו של מקרא שלומדים
43 התינוקות בבית רבן, שְׁנַאמְרֵר בהלכות רבקה עם אליעזר כשבא

ומביאה הגמרא ברייתא, ממנה נלמד שצריך לעבוד את ה' אף מתוך
 יסורים קשים: תנו רבנן, פעם אחת נזרה מלכות רומי הרשעה שלא
 יעסקו ישראל בתורה. באותו זמן פא החכם פפוס בן יהודה, ומצאו
 לרבי עקיבא שהיה מקהיל קהלות פרבים ועוסק בתורה. אמר ליה
 פפוס בן יהודה, עקיבא, אי אתה מתירא מפני המלכות שיענישוך.
 השיב ואמר לו רבי עקיבא, אמשול קך משל, למה תדבר דומה,
 לשועל שהיה מהלך על גב הנדה, וראה דגים שהיו מתקפצים
 ובורחים ממקום למקום, אמר להם, מפני מה אתם בורחים. אמרו
 לו, מפני הרשתות שמביאין עלינו בני אדם, שלא יתפסונו. אמר
 להם, האם רצונכם שתעלו ליבשה ונדור אני ואתם יחדיו בשם
 שדרו אבותי עם אבותיכם, וכך תינצלו מן הרשתות. וכונתו היתה
 שיעלו ליבשה ויטרפם. אמרו לו, וכי אתה הוא שאומרים עליך
 שאתה הפקת שפחיות, הרי לא פקת אתה אלא טפש אתה. ומה
 כעת, כשאנו במקום חיותנו - בתוך המים שהם חיינו, בכל זאת אנו
 מתיראין שמוא לא נצליח לברוח ולהינצל, אם נחיה ביבשה שהיא
 מקום מיתתנו, על אחת כמה וכמה שלא נצליח להינצל. והנמשל
 על ישראל, שאף אנחנו צריכים לדון קל וחומר מעין זה, ומה עכשיו,
 בעת שאנו יושבים ועוסקים בתורה שבתוב ביה (דברים ל) 'כי הוא
 תיך ו'אורך ימיך' - שהתורה מביאה אורך ימים לאדם, בכל זאת
 כך אנו מתיראים שלא נצליח להינצל מיד שונאינו, אם אנו הולכים
 ומכפילים ממנה (מן התורה), על אחת כמה וכמה שלא נצליח
 להינצל מידם.
 ממשיכה הברייתא: אמרו חכמים, לא היו ימים מועטים מאז אותו
 יבוח בין רבי עקיבא לפפוס, עד שתפסוהו הרומאים לרבי עקיבא
 והכשוהו - ואסרו אותו בבית האסורים, ותפסו גם לפפוס בן
 יהודה מאיו סיבה אחרת והכשוהו אצלו. אמר לו רבי עקיבא,
 פפוס, מי הכיףך לכאן - מה עשית שבגלל זה נתפסת. אמר ליה
 פפוס, אשריך רבי עקיבא שנתפסת בגלל שמסרת נפשך על דברי
 תורה, ואי לו לפפוס שנתפס על דברים בטלים.
 ממשיכה הברייתא: בשעה שהוציאו את רבי עקיבא להריגה, זמן
 קריאת שמע היה, והיו סורקים את בשרו במסרקות של ברזל
 להמיתו מתוך יסורים, והיה רבי עקיבא מקבל עליו עול מלכות
 שמים - קורא קריאת שמע. אמרו לו תלמידיו, רבינו, וכי עד כאן
 צריך אדם למסור נפשו עבור קיום מצוה. אמר להם, כל ימי חייתי
 מצטער על פסוק זה (דברים י) 'ואהבת את ה' וגו' ובכל נפשך, ממנו
 נלמד שצריך לאהוב את ה' אפילו בשעה שהוא נוטל את נשמתך.
 אמרתי בלבי, מתי יבא לידי מעשה של מצוה שיהיה מתוך מסירות
 נפש ואקיימנו. ועכשיו שבא לידי מעשה כזה האם לא אקיימנו.
 היה רבי עקיבא מאריך בתיבת 'אחד' שבפסוק הראשון של קריאת
 שמע, עד שצאתה נשמתו באומרו 'אחד'. יצתה בת קול ואמרה,
 אשריך רבי עקיבא, שצאתה נשמתך ב'אחד'. ובראותם את מיתתו,
 אמרו מלאכי השרת לפני הקדוש ברוך הוא בתמיה, וכי זו תורה
 וזו שכרה, הלא אמר דוד (תהלים יז) 'ממתים ירך יי' ממתים וגו'
 מקלד' - בוחר אני להיות מאלה שמיתתם מגיעה להם מיד ה'
 בשכבם על מיטתם, ואף רבי עקיבא היה ראוי לו שתבוא מיתתו
 מידך, ולא מידי בשר ודם. אמר להם הקדוש ברוך הוא, על רבי
 עקיבא ושאר הרוגי מלכות נאמר בסוף אותו פסוק (שם) 'חלקם
 בחיים' - חלקם בחיי העולם הבא. יצתה בת קול ואמרה, אשריך
 רבי עקיבא, שאתה מוזמן לחיי העולם הבא.
 שנינו במשנה: לא יקל אדם את ראשו כנגד שער המורה, שהוא
 מכונן כנגד בית קדשי הקדשים וכו'.
 הגמרא מבררת עד איזה מרחק מירושלים יש איסור בדבר: אמר רב
 יהודה אמר רב, לא אמרו שסור להקל ראשו כנגד שער המורה
 אלא מן הצופים ולפנים - מן המקום שכשצופה משם יכול לראות
 את הר הבית, ובכל מקום לפנים מזה שהוא קרוב יותר להר הבית.
 ודווקא בראיה משם את הר הבית, אבל אם אינו יכול לראות משם,
 כגון שנמצא רחוק יותר, או אפילו במקום קרוב אם הוא מקום נמוך
 ואי אפשר לראותו משם, מותר.

הריאה שזאבת לתוכה, מבעד לדופני הכרס, כל מיני משקין
 שנכנסו לכרס דרך הושת. הפך בועם, והמה זורקת בו טפה של
 מרה ומניחה - ומשקיטה אותו מן הכעס. המחול שחקי, הקרקקן
 מוחן את כל מיני המאכל. הקיבה ישנה - מביאה שינה על האדם.
 אף נעור - החוטם מקיץ את האדם משנתו. נעור הישן וישן הנעור
 - אם התחלפו בתפקידהם, שהקיבה מקיצה את האדם משנתו והאף
 מביא עליו שינה, נמוק והולך לו - האדם הולך ונחלש עד שימות.
 תנא, אם השתבש האף בלבד ונמצא ששניהם ישנים - האף והקיבה
 מביאים עליו שינה ואינו נעור כי אם בקושי, או השתבשה הקיבה
 בלבד ונמצא ששניהם נעורים ואינו ישן כלל, מיד הוא מת.
 עוד בענין שני היצרים שבאדם: תנא, רבי יוסי הגלילי אומר,
 צדיקים, יצר טוב שופטן - מושל בהם ומנהיג אותם, שנאמר בדרך
 המלך שהיה צדיק 'ולבי חלל בקרב' (תהלים קט כב), ונדרש 'חלל'
 מלשון מת, כלומר, יצר הרע שבלבי נחשב כמת, מפני שאני מתגבר
 עליו ואינו יכול להסיתני. והרשעים, יצר רע שופטן - מושל בהם
 ומנהיג אותם, שנאמר על ידי דוד (שם לו א) 'נאם פשע לרשע, בקרב
 לבי, אין פחד אלהים לנגד עיניו', כלומר, חושב אני בקרב לבי
 ואומר, שהפשע ו-יצר הרע) נואם ואומר לרשע שידל מלפחד מפני
 הקב"ה. הרי שהיצר הרע מנחה את הרשע להרחיקו עד יסור ממנו
 לגמרי הפחד מיוצרו. והפנינים - אלו שאינם צדיקים גמורים, זה וזה
 שופטן - לפעמים היצר הטוב מנחהם ולפעמים היצר הרע, שנאמר
 (שם טו א) 'כי יעמד לימין אביון להושיע משפטי נפשו', ומשמע
 מלשון רבים שבתביב 'שופטי', שיש לאדם זה שני שופטים לנפשו,
 היצר הטוב והיצר הרע, והקב"ה עומד לימינו להושיעו.
 אמר (רכא) [רבא], כגון אנו נחשבים לפנינים. אמר ליה אביו
 תלמידו, אם כן, לא שביק מר חיי לכל ברה - הרב לא משאיר לכל
 הבריות זכות לחיות, כי אם אפילו רבה אינו נחשב צדיק גמור, נמצא
 שאין צדיק גמור בעולם, ואיך יוכל העולם להתקיים.
 מימרות נוספות בענין צדיקים ורשעים: ואמר רבא, לא אבירי עלמא
 אלא לרשעי גמורי או לצדיקי גמורי - לא נבראו טובות ותענוגי
 העולם הזה והעולם הבא אלא לצורכם של רשעים, שאין להם
 צדיקים גמורים. כי הנאות העולם הזה מיועדות לרשעים, שאין להם
 חלק בעולם הבא ואת השכר על מעשים טובים שעשו צריכים ליטול
 בעולם הזה בלבד, והנאות העולם הבא מיועדות לצדיקים, שאין
 ברצונם ליהנות מהעולם הזה כלום ונוטלים שכר מצוותיהם בעולם
 הבא בלבד.
 ועוד אמר רבא, לידע אינש בנפשיה - צריך האדם לבחון עצמו
 ולדעת אם צדיק גמור הוא, אם לאו - או שאינו צדיק גמור.
 אמר רב, לא אבירי עלמא - לא נבראו טובות ותענוגי העולם הזה
 והעולם הבא אלא לצורך אחאב בן עמרי ולרבי תניא בן דוסא.
 שכן לאחאב בן עמרי שהיה רשע גמור, ברא הקב"ה את טובות
 העולם הזה לשלם לו שכר על מעשים טובים שעשה, ולרבי תניא
 בן דוסא שהיה צדיק גמור, ברא הקב"ה את טובות העולם הבא
 לשלם לו בו את כל שכר מצוותיו.
 שנינו במשנה: נאמר (דברים י) 'ואהבת את ה' אלהיך בכל לבבך
 ובכל נפשך ובכל מאדך', והמשנה לומדת מכאן שחייב למסור נפשו
 וכל ממונו על אהבת ה'.
 הגמרא מביאה ברייתא בענין פירוש של פסוק זה: תנא, רבי
 אלעזר אומר, אם נאמר (שם) 'בכל נפשך' למה נאמר גם 'בכל
 מאדך', ואם נאמר 'בכל מאדך' למה נאמר גם 'בכל נפשך', הרי
 מן הראוי שתכתוב התורה את הדבר החביב ביותר מבין שניהם,
 הנפש או הממון, ונלמד כל חומר, שאם את החביב עליו ביותר
 צריך האדם למסור על אהבת ה', כל שכן שצריך למסור גם דבר
 שהוא פחות חביב עליו. אלא לפיכך הזכיר את שניהם, לומר לך, אם
 יש לך אדם שגופו חביב עליו יותר מממונו, לךך נאמר 'בכל
 נפשך', ואם יש לך אדם שממונו חביב עליו יותר מגופו, לךך
 נאמר 'בכל מאדך'. ורבי עקיבא אומר, כוונת הכתוב 'בכל נפשך',
 שצריך לאהוב את ה' אפילו נוטל את נפשך.

1 מיימרא נוספת כדברי רב: **אִיתְמַר נְמוּ, אִמְרַר רַבִּי אֶמְרָא בְּרִיהַ דְּרַבִּי**
 2 **חַיִּיא בְּרַ אֶמְרָא, חָכִי אִמְרַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא אִמְרַר שְׂאִסוּר לְהִקְלִי רֵאשׁוּ**
 3 **כְּגַד עַרְבָּה לְמוֹרְחָא אֶלְא מִן הַצּוֹפִים וְלַפְנִים, וּבְרוּחָהּ, וְדוּקָא שְׂשִׁאִין**
 4 **גָּדַר מַפְסִיקָה בִּינוּ לְכִין אֶר הַבֵּית, אַבְל אַם מַפְסִיקָה בִּינֵיהוֹם גָּדַר מוֹתֵר**
 5 **אֶף שְׂאִינוּ נִמְוָךְ מֵהַר הַבֵּית. וְכֵן דוּקָא בְּזִמְנֵן שְׁהַשְׁכִּינָה שׁוֹרְהַ –**
 6 **כְּשִׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קַיִים, אַבְל בְּזִמְנֵן הוּזָה מוֹתֵר.**

7 הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בענין זה: **תַּנּוּ רַבְנֵינוּ, הַנִּפְתָּהּ – וְהִיוּעָא**
 8 **לְצַרְכֵינוּ בְּאַרְצֵי יְהוּדָה, לֹא יִפְתָּהּ בֵּין מוֹרְחָה וּמַעֲרָב –** באופן שפניו
 9 **מכוונים למזרח ואחוריו למערב, או להיפך. כיון שהנפנה צריך**
 10 **לגלות מקצת גופו מלפניו ומאחוריו, ומפני שירושלים עומדת באמצע**
 11 **ארץ יהודה, וארץ יהודה ממשיכה ממנה והלאה לצד מזרח וכן לצד**
 12 **מערב, אם הוא נפנה כשפירועו מכוון בין מזרח ומערב נמצא פירועו**
 13 **שלפניו או שלאחוריו כנגד ירושלים, וסובר התנא שאסור לעשות כן**
 14 **אף במקום שאינו רואה משם את הר הבית. אֶלְא יִפְתָּהּ בִּיהוּדָה**
 15 **כשפירועו מכוון בין צפון ודרום, שאז אינו כנגד ירושלים. והנפנה**
 16 **בגליל, לֹא יִפְתָּהּ אֶלְא דוּקָא כשפירועו מכוון בין מוֹרְחָה וּמַעֲרָב, מפני**
 17 **שארץ יהודה נמצאת במזרח לגליל, ואם יפנה כשפירועו מכוון בין**
 18 **צפון ודרום נמצא פירועו כנגד ירושלים. וְרַבִּי יוֹסִי חוֹלֵק עַל תַּנָּא**
 19 **קָמָא וּמַתִּיר לִיִּפְנוֹת בֵּין בִּיהוּדָה וּבֵין בְּגִלִיל לְכָל צַד שִׁירְצָה, בֵּין**
 20 **שְׁהָיָה רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, לֹא אִסְרוּ אֶלְא בְּמִקְוֵה שְׂרוּאָה מִשֵּׁם אֶת הַר**
 21 **הַבֵּית, וְדוּקָא בְּמִקְוֵה שְׂשִׁאִין שֶׁם גָּדַר מַפְסִיקָה בִּינֵיהוֹם, וְדוּקָא בְּזִמְנֵן**
 22 **שְׁהַשְׁכִּינָה שׁוֹרְהַ –** כשבית המקדש קיים. **וְחֻקֵּימֵים חוֹלְקִים עֲלֵיו**
 23 **ואוסרים ליפנות כנגד ירושלים, בין במקום שרואה משם את הר**
 24 **הבית ובין במקום שאינו רואהו, בין בזמן שבית המקדש קיים ובין**
 25 **בזמן הזה.**

26 **מקשה הגמרא על הברייתא: הרי חֻקֵּימֵים שאסרו בסיפא, הִיִּינוּ כְּדַעַת**
 27 **תַּנּוּ קָמָא, שהרי גם הוא לא חילק בין רואה משם את הר הבית לבין**
 28 **שאינו רואהו, ורצת הבית לזמן הזה. ומדוע נשנו בברייתא כשתי**
 29 **דעות שונות. מתרצת הגמרא: אִיבָא בִּינֵיהוֹ צִדְדִין –** יש הבלד בין
 30 **תנא קמא לחכמים לגבי מקומות ביהודה שאינם ממזרח או ממערב**
 31 **לירושלים ממש, אלא הם מן הצד, כלומר משוכים ממנה באלכסון**
 32 **לצד דרום, וכן לגבי מקומות בגליל שאינם מצפון לירושלים ממש**
 33 **אלא משוכים ממנה באלכסון לצד מזרח או מערב (ראה אירור).**
 34 **שמלשון תנא קמא 'הנפנה ביהודה' משמע שאסר ליפנות בכל ארץ**
 35 **יהודה באופן כזה שפירועו מכוון בין מזרח ומערב, וכן כשאמר**
 36 **ובגליל' משמע שאסר ליפנות בכל הגליל כשפירועו מכוון בין צפון**

37 **ודרום, ואילו חכמים לא אסרו אלא כנגד ירושלים ממש, ולא מן**
 38 **הצדדים.**
 39 **הגמרא מביאה ברייתא נוספת ובה מובאת מחלוקת התנאים בלשון**
 40 **אחרת: תַּנּוּ אִידֵיהּ, הַנִּפְתָּהּ בִּיהוּדָה, לֹא יִפְתָּהּ כשפירועו בין מוֹרְחָה**
 41 **וּמַעֲרָב, אֶלְא רַק בֵּין צְפוֹן וְדָרוֹם. וּבְגִלִיל, בֵּין צְפוֹן וְדָרוֹם אִסְרוּ**
 42 **ליפנות, אבל בין מוֹרְחָה וּמַעֲרָב, מוֹתֵר. וְרַבִּי יוֹסִי מַתִּיר ליפנות בין**
 43 **ביהודה ובין בגליל לכל צד שירצה, כיון שְׁהָיָה רַבִּי יוֹסִי אוֹמֵר, לֹא**
 44 **אִסְרוּ אֶלְא בְּרוּאָה מִשֵּׁם אֶת הַר הַבֵּית. רַבִּי יְהוּדָה חוֹלֵק עֲלֵיהֶם**
 45 **ואומר, בְּזִמְנֵן שְׁבִית הַמִּקְדָּשׁ קַיִים, אִסְרוּ ליפנות בכל ארץ יהודה**
 46 **והגליל כנגד ירושלים, אבל בְּזִמְנֵן שְׂשִׁאִין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיִים, מוֹתֵר.**
 47 **וְרַבִּי עֲקִיבָא אוֹסֵר ליפנות כשאחוריו למזרח ופניו למערב בְּכָל**
 48 **מְקוֹם.**

49 **מקשה הגמרא על הברייתא: הרי רַבִּי עֲקִיבָא שאסר בין מזרח ומערב**
 50 **אף במקום רחוק מירושלים, הִיִּינוּ כְּדַעַת תַּנּוּ קָמָא, שהרי גם תנא**
 51 **קמא אסר סתם ולא חילק בין מקום שרואה משם את הר הבית לבין**
 52 **מקום שאינו רואהו, ומדוע נשנו בברייתא כשתי דעות שונות.**
 53 **מתרצת הגמרא: אִיבָא בִּינֵיהוֹ הוּיִן לְאָרְצֵי, שתנא קמא אסר ביהודה**
 54 **ובגליל בלבד, ואילו רבי עקיבא שאמר 'בכל מקום' כוונתו שגם בחוץ**
 55 **לארץ אסור ליפנות כשפירועו מכוון כנגד ירושלים.**

56 **הגמרא מביאה מעשה, ממנו נלמדת הלכה לענין האיסור ליפנות**
 57 **כנגד ירושלים: רַבָּה, הוּוּ שְׂדִיין לִיהַ לְבָנֵי מוֹרְחָה וּמַעֲרָב –** הלבנים
 58 **של בית הכסא שהיה יושב עליהן היו מונחות כשראשן האחד למזרח**
 59 **וראשן השני למערב, לבנה אחת בצפון ולבנה אחת בדרום, וכשיושב**
 60 **עליהן היו פניו לצפון או לדרום. אָזַל – והלך אֲבִי, לקח את הלבנים**
 61 **ממקומן וּשְׂדָנְהוּ צְפוֹן וְדָרוֹם –** הניחן כשראשן האחד לצפון וראשן
 62 **השני לדרום, באופן שהיושב עליהן יהיו פניו למזרח או למערב.**
 63 **ועשה זאת אבבי כיון שבכל נמצאת ממזרח לארץ ישראל, ורצה**
 64 **לראות אם יקפיד רבה להחזירן למקומן הראשון ויהיה מוכח שסובר**
 65 **הוא כרבי עקיבא שגם בחוץ לארץ אסור ליפנות כנגד ירושלים, או**
 66 **שמא לא יקפיד להחזירן ויהיה מוכח שסובר הוא כחכמים שמוותר**
 67 **לעשות כן בחוץ לארץ. כאשר עָל – (ונכנס) רַבָּה לבית הכסא, תַּרְצַנְהוּ**
 68 **– ישר ותיקן את הלבנים בחזרה על מקומן הראשון, ואמר, מֵאֵן הָאֵי**
 69 **דְּקָמְצַעַר לִי –** מיהו זה שמצערני, בהטריחו אותי להחזיר את הלבנים
 70 **למקומן הראוי. אָנָּא בְּרַבִּי עֲקִיבָא סְבִירָא לִי, דְּאָמַר, בְּכָל מְקוֹם**
 71 **אִסְרוּ ליפנות כנגד ירושלים, אפילו בחוצה לארץ.**